

Od Menska i Sandomierza do Mińska Mazowieckiego.

Zarys dziejów miasta

Mińsk Mazowiecki w podziale administracyjnym kraju stanowi siedzibę gminy wiejskiej, miejskiej i powiatu mińskiego w województwie mazowieckim. Obecnie miasto liczy przeszło 38 tys. mieszkańców. Położone jest we wschodniej części Mazowsza, w odległości zaledwie ok. 38 km od centrum Warszawy oraz 50 km od Siedlec, przy ważnych szlakach komunikacyjnych z zachodu na wschód: Świecko – Warszawa – Mińsk Mazowiecki – Siedlce – Terespol (droga krajowa nr 2, będąca częścią międzynarodowego szlaku komunikacyjnego E 30 z Cork w Irlandii przez Berlin i Moskwę do Omska w Rosji), z północy na południe: Ostrów Mazowiecka – Łochów – Stanisławów – Mińsk Mazowiecki – Kołbiel – Góra Kalwaria – Grójec (droga krajowa nr 50, pełniąca funkcję tranzytowej obwodnicy Warszawy), a także przy linii kolejowej: Warszawa – Mińsk Mazowiecki – Siedlce – Terespol i kolejowej obwodnicy Warszawy: Pilawa – Mińsk Mazowiecki – Tłuszcz.

Lokacja i rozkwit miasta

Mińsk Mazowiecki jest miastem o wielowiekowej przeszłości, jednym z najstarszych na wschodnim Mazowszu. Jako osada targowa był znany XIV w. Wówczas były to tereny wchodzące w skład ziemi czerskiej Księstwa Mazowieckiego. Nazwa miasta Mińsk (Mynsko, Mińsko, Mensko, Mieńsko) pochodzi od nazwy pobliskiej rzeki Mieni, w której dorzeczu koncentrowała się kolonizacja tych terenów, lub od rzeki Srebrnej, przepływającej przez miasto, która dawniej nazywana była Małą Mienią. Rozwój gospodarczy tych terenów był możliwy dopiero po zawarciu unii polsko-litewskiej w końcu XIV w. Wschodnia granica Mazowsza, będącego wówczas księstwem, przestała być granicą państwa polskiego. Ustanie walk na dotychczasowym pograniczu korzystnie wpłynęło na osadnictwo na tych obszarach. Już na początku XV w. zmienił się status osady. Podniesiono go do rangi miasta. Przywilej lokacyjny został nadany **przez księcia mazowieckiego Janusza I** (zm. W 1422r.) **w dniu 29 V 1421r.** zezwalał on rycerzowi Janowi z Gościeńcyc (Januszowi z Gościeńcyc) herbu Prus III, właścicielowi osady Mińsk, na założenie gminy miejskiej na prawie chełmińskim, na wzór gminy miejskiej w Liwie, obecnie w pow. węgrowskim. Akt ten zezwalał również dziedzicowi na wybór dnia targowego i wyznaczenie terminów jarmarków. Na wschodnim Mazowszu była to jedna z pierwszych lokacji prywatnego miasta. W średniowieczu miasto rozwijało się na wschodnim, lewym brzegu rzeki Srebrnej. Z okresu lokacji zachował się prostokątny rynek z wychodzącymi z narożników ulicami (obecnie pl. Stary Rynek). Przy północnej jego pierzei stanął drewniany kościół. W **1422r.** erygowano parafię, przynależną do archidiakonatu warszawskiego (wcześniej znanego jako czerski) diecezji poznańskiej (obszar tego archidiakonatu należał do tej diecezji aż po wiek XVIII). Jeszcze w tym samym stuleciu powstała szkoła parafialna, która dzięki staraniom właścicieli miasta należała do wybitniejszych szkół ówczesnego Mazowsza. W 1480r. jej rektorem był Stanisław z Nart, bakałarz sztuk wyzwolonych Akademii Krakowskiej. Szkoła ta zachowała swoje znaczenie w następnym okresie, tj. w XVI w. i na początku w. XVII.

W **1468 r.** na zjeździe w Zakroczymiu synowie **Jana z Gościeńcyc – Ścibor, Jakub i Aleksy – otrzymali potwierdzenie i rozszerzenie przywileju lokacyjnego.** Akt ten stanowi drugi etap rozwoju uprawnień gminy miejskiej, który zrównywał jej status z prawami sąsiednich miast: Garwolina, Latowicza i Liwu. Przywilej z 1468r. pozwalał na cotygodniowy targ we wtorek, trzy doroczne jarmarki (na święto Narodzenia NMP – 8 września, św. Andrzeja – 30 listopada oraz św. Kiliana – 8 lipca) i urządzenie łaźni. **Kolejny, czwarty termin jarmarku (na św. Józefa – 19 marca) miasto otrzymało aktem z 1525r.** Warto zaznaczyć, że w 1786r. Stanisław August Poniatowski na prośbę dziedzica miasta Piotra Borzęckiego wyznaczył cotygodniowe targi ma środy, natomiast pod koniec okresu międzywojennego tj. w II Rzeczypospolitej, przybyły dodatkowe targi w piątki.

Rozszerzenie przywileju lokacyjnego dodatkowo wpłynęło na rozwój miasta. W tym okresie Mińsk stał się jednym z ważniejszych ośrodków lokalnych ziemi czerskiej, na co wpływ miało też jego usytuowanie na trakcie łączącym Czersk z Liwem, ówczesnie ważne miasta książęce. Znacznie rozwinęły się rzemiosło i handel, popierane przez właścicieli miasta, którzy przyjęli nazwisko Mińscy. Poprzez rozrost dóbr leżących wokół Mińska stworzyli oni zwarty klucz, który stał się podstawą wzrostu znaczenia tej rodziny, zaliczanej do mazowieckiej elity feudalnej późnego średniowiecza. W drugiej połowie XV w. Dwóch synów Jana z Gościeńcyc należało do grona dygnitarzy na

Mazowszu; Ścibor w latach 1463/64-1471 był biskupem płockim, a Jakub pod koniec życia posiadał najważniejszą na terenie Księstwa Mazowieckiego kasztelaniją – czerską. Szczytowy okres świetności rodu Mińskich przypadł na początek XVII w. kiedy **Stanisław Miński** wojewoda łęczycki, w **1606r. został podkanclerzem koronnym króla Zygmunta III Wazy**. Sam Miński zasłynął m.in. z udanego poselstwa do Rzymu, uwieńczonego sukcesem – wpisaniem 17 kwietnia 1594r. Jacka Odrowąża do katalogu świętych. W XVI w. Mińscy fundują murowaną gotycką farę, która spłonęła podczas pożaru miasta. Została odbudowana na początku XVII w. i w tym stuleciu była zaliczana do najznakomitszych kościołów ówczesnego Mazowsza.

Kościół był później kilkakrotnie przekształcany, w tym w latach 1908-1911 przez Józefa Piusa Dziekońskiego, kiedy to otrzymał obecną bryłę neobarokową. **W końcu XVI w. w okolicach Mińska istniały tylko trzy murowane świątynie późnogotyckie: w Ceglowie, Stanisławowie i Mińsku**. W tym samym stuleciu działał ponadto szpital usytuowany na północno-wschodnich krańcach miasta. Odgrywał on rolę raczej zakładu opiekuńczego dla ubogiej ludności niż zakładu leczniczego. Przy kościele parafialnym funkcjonowały bractwa religijne: Bractwo Literackie oraz Bractwo Bożego Ciała i Bractwo Różańcowe. Głównym zadaniem bractw było szerzenie kultu religijnego, ale także kształtowanie więzi społecznych wśród członków.

W **1526r.** po śmierci dwóch ostatnich książąt mazowieckich, Stanisława (1524r.) i Janusza (1526r.), król **Zygmunt Stary inkorporował Mazowsze do Korony**. Utworzono wówczas województwo mazowieckie, do którego Mińsk należał do końca I Rzeczypospolitej, tj. do 1795r.

Wiek XVI jest szczytowym okresem rozwoju miasta. W drugiej połowie tego stulecia Mińsk był zaliczany do najludniejszych ośrodków miejskich Mazowsza. Za czasów Stefana Batorego należał do ważniejszych ośrodków gorzelnicznych w ziemi czerskiej.

Wiek XVI to także okres świetności państwa polsko-litewskiego i złoty okres kultury polskiej. Pomyślny rozwój gospodarczy kraju sprawił, iż w tym stuleciu powstała liczna sieć miasteczek. Na wschodnim Mazowszu miasta były lokowane nie tylko w okolicach Mińska – Kuflew (ok., 1521r.), Stanisławów (1523), Siennica (1526), Dobrze (1530), Kołbiel (1532), Okuniew (1538), Karczew (1548), Glinianka (Wawrzyńców)(1557) – ale i w bezpośrednim jego sąsiedztwie, bo na prawym, zachodnim brzegu rzeki Srebrnej. Na sejmie w Piotrkowie w styczniu **1549r. Król Zygmunt August wydał przywilej na utworzenie miasta Sandomierz należącego do rodziny Wolskich herbu Półkozic, którzy władali częścią mińskich dóbr ziemskich**. Wolscy wystarali się o prawo do odbywania w Sandomierzu cotygodniowego targu w sobotę i dwóch jarmarków: na Zwiastowanie NMP (25 marca) oraz na Wniebowzięcie NMP (15 sierpnia).

Układ urbanistyczny Sandomierza był związany z urbanistyką renesansową. Zabudowa miasta koncentrowała się wokół kwadratowego rynku – obecnie pl. Kilińskiego. Ze środka jego południowej pierzei wychodził trakt karczewski obecnie ul. Piłsudskiego. Od wschodu granica miasta biegła wzdłuż rzeki Srebrnej, a od północy – do terenów dworskich. Podmiński Sandomierz samodzielnie istniał krótko. Został wchłonięty przez Mińsk, silniejszy organizm urbanistyczny. Powstałe w owym czasie wokół Mińska wspomniane miasteczka również nie stanowiły rzeczywistej konkurencji i miały tylko lokalne znaczenie. Prawa miejskie utraciły jednak znacznie później, bo w XIX w. **W drugiej połowie XVI w. Mińsk, Garwolin i Stanisławów wyraźnie dominują między Wisłą a Liwcem**, ponieważ powstanie mniejszych miast, głównie prywatnych nie zahamowało ich wzrostu przez kolejne stulecie. Na początku XVII w. „o ludnym mieście Mińsku, godnym upamiętnienia z powodu dwóch magnackich pałaców”, pisał Jędrzej Świącicki w dziele pt. *Topografia, czyli opis Mazowsza* (1634r.). W tym okresie w Mińsku istniały dwa cechy: kuśnierzy i szewców, a w następnym stuleciu źródła wymieniają jeszcze cech garncarzy. W 1663r. w mieście zamieszkiwało 27 piekarzy, funkcjonowało 11 karczm, 13 browarów i 14 spichrzów.

OKRES UPADKU

W drugiej połowie XVII w. załamała się gospodarka miejska. Wpływ na to miały również zarazy oraz pożar miasta (m.in. w latach 1568 i 1620). **Upadek ten tak widoczny po potopie szwedzkim, dotknął większość miast Mazowsza i spowodował zmianę charakteru miasta z rzemieślniczo-handlowego na rolniczy**, przy znacznym ubytku liczby jego mieszkańców (w 1667r. zamieszkiwało je tylko 257 osób). Warto dodać, iż w okresie potopu szwedzkiego kwaterowały tu wojska szwedzkie – **30 kwietnia 1657 r. do Mińska przybył sam Karol Gustaw**, wracający z wyprawy małopolskiej. Miński rynek został też upamiętniony w Trylogii Henryka Sienkiewicza (1846-1916). Tu pisarz umieścił opisany w *Panu Wołodyjowskim* epizod spotkania Zagłoby z księciem Bogusławem

Radziwiłłem, podążającym do podwarszawskiej Woli na elekcję Michała Korybuta Wiśniowieckiego na króla polskiego (ten fakt historyczny miał miejsce w 1669r.). Od końca XVI w. miastem władał jeden ród lub władało kilka rodów szlacheckich. Wśród kolejnych właścicieli miasta i dóbr mińskich (po Mińskich) w XVI w. można wymienić Leśnowolskich herbu Pierzchała i Hlebowiczów (Chlebowiczów) herbu Leliwa (od których pochodzi obecny herb miasta); w XVII w. Warszuckich h. Awdaniec, a w następnym stuleciu Opalińskich h. Łodzia, Pocijów h. Waga, Borzęckich h. Półkozic. Za panowania Piotra Borzęckiego miasto osiągnęło dno upadku. Nawet sam właściciel kwestionował prawa miejskie Mińska. W 1790 r. zakazał odbywania targów, a mieszczan pragnął zamienić w wiejskich poddanych. Miasto liczyło wówczas ok. 75 domów. W 1807 r. miasto i dobra mińskie nabyła na licytacji w Dubnie rodzina Jezierskich, a w 1870 r. Seweryn Doria-Dernałowicz h. Lubicz. Dernałowiczowie byli ostatnimi właścicielami mińskich dóbr (do 1944r.).

W okresie zaborów

Po upadku I Rzeczypospolitej w **1795r.** Mińsk znalazł się na krótko w **zaborze austriackim** (w okręgu z siedzibą w Wiązownie, a od 1803r. w cyrkule siedleckim), następnie w **1809r. w Księstwie Warszawskim** (w powiecie siennickim departamentu warszawskiego), a od **1815r. w Królestwie Polskim** (zabór rosyjski). Miasta nie ominęły zniszczenia wojenne i klęski żywiołowe. W 1814r. w Mińsku spłonęły 24 domy, ogień strawił też 30 stodół.

W XIX stuleciu następuje powolne ożywienie gospodarcze miasta, a od połowy tego wieku zaczyna ponownie wzrastać jego znaczenie. W Królestwie Polskim Mińsk znalazł się w województwie mazowieckim, obwodzie stanisławowskim, powiecie siennickim. Od 1816r. był siedzibą władz administracyjnych tego obwodu, przekształconego w 1842r. w powiat stanisławowski (powiat siennicki uległ wówczas likwidacji). Wcześniej ukazem z 7 marca 1837r. województwa przemianowano na gubernie, a Mińsk znalazł się w guberni mazowieckiej.

Po upadku powstania styczniowego nastąpiły kolejne zmiany w podziale administracyjnym. Ukazem z 31 grudnia **1866r.** Królestwo Polskie podzielono na 10 guberni i 85 powiatów. Na jego mocy został ustanowiony **powiat miński** (który wszedł w skład guberni warszawskiej) z 22 gminami i z miastami: Mińskiem, Karczewem (obecnie pow. otwocki), Siennicą, Latowiczem, Cegłowem, Kałuszynem, Kołbielą (obecnie pow. otwocki) i Stanisławowem. Objął on obszar dawnego powiatu stanisławowskiego (bez części północno-zachodniej, która odeszła do nowo utworzonego powiatu radzyńskiego) i gminę Wiązowna z powiatu warszawskiego. **W 1868 r. władze rosyjskie zmieniły nazwę powiatu na nowomiński, a nazwę miasta na Nowo-Mińsk**, aby odróżnić je od Mińska na Białorusi (zmianę nazwy miasta można powiązać z ogólną polityką rusyfikacyjną prowadzoną wobec Królestwa Polskiego przez zaborcę po upadku powstania styczniowego), natomiast ukazem carskim z 1 czerwca 1869r. przemianowano na osady dotychczasowe miasta: Siennicę, Karczew, Latowicz, Kołbiel, Cegłów i Stanisławów.

Na rozwój miasta pozytywnie wpłynęła przebudowa traktu brzeskiego w latach 1818-1823 (pierwszej w Królestwie Polskim drogi bitej z Warszawy do Brześcia). W tym okresie w Mińsku funkcjonowały warsztaty garbarskie, białoskórniczne, fabryka sukna oraz gorzelnia. W **1818r.** mińska parafia została przydzielona **do archidiecezji warszawskiej** (w okresie zaboru austriackiego związana była najpierw z archidiakonatem lubelskim, a od września 1805r. z nowo utworzoną diecezją lubelską). Ok. 1821r. przy trakcie brzeskim Jezierscy ufundowali przytułek miejski dla starców i sierot, który istniał do dwudziestolecia międzywojennego, oraz przebudowali pałac i kościół. W 1827r. Mińsk liczył 646 mieszkańców i 66 domów, w 1861r. 1338 mieszkańców i 125 domów, w tym 5 murowanych, a w 1880r. już 2940 mieszkańców i 574 domy, w tym 6 murowanych. W 1909r. miasto liczyło 5547 ludności. Dominowała niska, drewniana zabudowa kryta gontem.

Od **mniej więcej XVIII w. miasto było miejscem osiedlania się ludności żydowskiej**, która od 1822r. posiadała swoją odrębną gminę wyznaniową Mińsk w XIX w. I na początku wieku XX, do I wojny światowej, był znanym ośrodkiem chasydzkim, związanym z mieszkającym tu cadykiem Jakubem Perłowem (1847-1902).

W okresie powstań narodowych XIX stulecia miasto i okolice były terenem licznych walk, potyczek i przemarszów wojsk powstańczych i rosyjskich. W 1831r. wojsko polskie walczyło dwukrotnie z oddziałami wroga na terenie miasta (26 kwietnia i 14 lipca). Natomiast w **1863r.** powstańcy dwukrotnie atakowali wojska carskie stacjonujące w mieście (w nocy z 15 na 16 kwietnia – oddział Józefa Jankowskiego-Szydłowskiego – oraz z 17 na 18 maja).

W drugiej połowie XIX x. trwał dalszy rozwój miasta, przyspieszony oddaniem do użytku przechodzącej przez Mińsk linii kolejowej Warszawa – Terespol (1866-1867) i przebiegającej w jego pobliżu linii Pilawa – Tłuszcz(1897). Odcinek od stacji Praga (przez Mińsk) do Siedlec oddano do użytku 9 października 1866r.

Miasto rozbudowywało się w kierunku południowym. Na przełomie XIX i XX w. za torami kolejowymi założono dzielnicę willową. Pod koniec lat 90. XIX stulecia powstał największy – istniejący do dziś – zakład w Mińsku: **Filia Towarzystwa Akcyjnego Fabryki Machin i Odlewów K. Rudzki i Spółka w Warszawie** (obecnie Fabryka Urządzeń Dźwigowych S.A.), produkujący wówczas konstrukcje mostowe, turbiny oraz pociski i jaszczce artyleryjskie. Fabryka zasłynęła z budowy mostów w Królestwie i Cesarstwie Rosyjskim (mosty na Amurze, Dźwinie, Newie i Woldze). Jako jedna z pierwszych na świecie zastosowała spawalnictwo w łączeniu konstrukcji stalowych. **Pierwszy w Europie most drogowy o konstrukcji spawanej wybudowała właśnie fabryka Rudzkiego na rzece Słudwi pod Łowiczem (1928-1929).** W latach 70. XIX w. w podmińskim Stasinowie (obecnie teren miasta za jednostką wojskową) mieszkał i tworzył znany rysownik i ilustrator, także powstaniec 1863r., **Elwiro Michał Andriolli (1839-1893)**, autor m.in. słynnego cyklu grafik do *Pana Tadeusza*; po kilku latach przeniósł się do Brzegów nad rzeką Świder. **Od 1881r. w Mińsku działała Ochotnicza Straż Pożarna**, natomiast od lat 90. tego stulecia funkcjonowała **sekcja kolarska jako filia Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów**, która na początku następnego wieku przekształciła się w Mazowieckie Towarzystwo Kolarskie. Trzeba dodać, że cyklista z Mińska, Feliks Rawski, w tym wówczas elitarnym sporcie, zdobył w 1912r. mistrzostwo Królestwa Polskiego na dystansie 100 wiorst (ok. 107 km, na szosie lubelskiej). **W 1903r. powstaje Towarzystwo Spółdzielcze „Oszczędność”**, istniejące do dziś (w 1905r. przy ul. Karczewskiej, obecnie ul. Piłsudskiego, otworzyło swój pierwszy sklep spożywczo-kolonialny), a trzy lata później Towarzystwo Dobroczynności i Towarzystwo Rolnicze. **W 1912r. została otwarta Żeńska Pensja Marii Grochowskiej**, kształcąca dziewczęta już w języku polskim, a nie w języku rosyjskim, który obowiązywał wtedy w szkolnictwie.

Na początku lat 20. XX w. miasto przekroczyło liczbę 10 tys. Mieszkańców, z czego przeszło 4 tys. Stanowiły osoby wyznania mojżeszowego. Ludność ta była zorganizowana w gminę wyznaniową (kahał) i okręg bożniczy. W Mińsku znajdowała się synagoga przy ul. Karczewskiej, było kilka domów modlitwy oraz istniał kirkut (cmentarz), który pierwotnie mieścił się przy obecnej ul. Kazikowskiego, ale został zniszczony w okresie II wojny światowej. Od końca XIX w. Żydzi swój nowy cmentarz posiadali za miastem, obecnie przy ul. Dąbrówki. W 1927r. został przyłączony do miasta i zachował się do naszych czasów. Mińsk zamieszkiwały także osoby innych wyznań. Od 1903r. przy ul. Długiej (Okrzei) swoją świątynię mieli wierni Kościoła prawosławnego (cerkiew była murowana, ale nie przetrwała okresu międzywojennego, ostatecznie rozebrano ją w 1936r.). Początek XX w. to okres kształtowania się w mieście i w sąsiednich gminach, w tym Cegłowie, wspólnoty mariawickiej. Istniejąca obecnie parafia starokatolicka mariawitów została ustanowiona w 1909r. W dwa lata później przy ul. Piaskowej (obecnie ul. Spółdzielcza) została konsekrowana ich murowana świątynia pw. Narodzenia NMP. Na terenie miasta znajdował się też cmentarz ewangelicki (obecnie skwer z fontanną i część terenu przedszkola miejskiego przy ul. Konstytucji 3 Maja). Jednakże w XX w. nie grzebano tu zmarłych. Wierni tego Kościoła zamieszkiwali głównie niektóre okoliczne wsie i tam w ich pobliżu istniały niewielkie cmentarze (np. Królewiec, Marianka i Tyborów – gmina Mińsk).

W latach rewolucji 1905-1907 miasto i okolice (w tym Siennica) były widownią strajków szkolnych oraz demonstracji. W walce z carskim zaborcą zginął bojowiec PPS Zygmunt Kazikowski (21 czerwca 1906r.), od 1933 r. patron jednej z głównych ulic w centrum miasta. W 1890 r. car Aleksander III odkupił od rodziny Dernałowiczów ziemię na której zbudowano koszar. Budowa trwała dwa lata i 2 października 1892r. koszary przekazano 13. Włodzimierskiemu Pułkowi Dragonów, który stacjonował w mieście do 1914r. **W latach 1909-1910 pułkiem dowodził Carl Gustaw Emil Mannerheim (1867-1951)**, późniejszy fiński naczelny wódz i marszałek. W latach 1914-1916 w koszarach stacjonowało wiele jednostek niemieckich podczas marszu na front i z frontu. Od listopada 1916 r. do lipca 1917r. w koszarach stacjonował 2 Pułk Legionów. Służył w nim kapral Henryk Dobrzański, późniejszy „Hubal”, uczestnik walk w wojnie obronnej 1939r. W 1918r. utworzono pierwszą jednostkę kawalerii odrodzonego Wojska Polskiego.

W okresie I wojny światowej miasto poszerzyło swoje granice na zachodzie i południu dzięki przyłączeniu wsi Goździk (m.in. tereny w okolicach ulic Kazikowskiego, Kościuszki, Okrzei, Wyszyńskiego, Daszyńskiego, Piękną i za torami – Stankowizna).

W lipcu 1916r. zmieniła się nazwa urzędowa z Nowo-Mińsk na obecną Mińsk Mazowiecki. W tym okresie władze okupacyjne zmieniły także granice powiatu mińskiego i połączyły go z powiatem radzywińskim (stan ten trwał do listopada 1918r.).

W II Rzeczypospolitej

W dniu 11 listopada 1918r. skończył się 123-letni okres niewoli narodowej. W Mińsku Mazowieckim oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej (wśród których znajdowali się członkowie miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej) rozbroiły żołnierzy niemieckich. Miasto i powiat miński weszły w skład utworzonego województwa warszawskiego. Pierwszym burmistrzem został Bolesław Berkan, który urząd ten piastował do połowy 1920r. W 1921r. w koszarach zaczął stacjonować 7. Pułk Ułanów Lubelskich, który należał do przodujących jednostek kawalerii. Wsławił się szczególnym męstwem podczas wojny polsko-rosyjskiej, gdy bytowi odrodzonego państwa polskiego – II Rzeczypospolitej – zagroziła bolszewicka Rosja. Armia rosyjska w sierpniu 1920r. podeszła pod Warszawę. Na krótko Mińsk Mazowiecki został zajęty przez nieprzyjaciela. Zwycięstwo wojsk polskich w Bitwie Warszawskiej ocaliło ojczyznę przed kolejną utratą niepodległości. Końcowy epizod cudu nad Wisłą rozegrał się pod Mińskiem. Tu bowiem spotkały się zwycięskie oddziały z dwóch polskich frontów: atakujące z przedmościa warszawskiego (15. Dywizja Piechoty) i spod Dęblińna – jednostki grupy uderzeniowej marszałka Józefa Piłsudskiego (14. Dywizja Piechoty). Fakt ten został upamiętniony na jednej z tablic umieszczony na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie. W późnych godzinach popołudniowych 17 sierpnia 1920r. Mińsk Mazowiecki został wyzwolony. Jeszcze tego samego dnia do miasta **przybył ze swym sztabem gen. Józef Haller** (1873-1960), a następnego dnia rano sam naczelny wódz **Józef Piłsudski** (1867-1935). W 2000r. z okazji 80. Rocznicy Bitwy Warszawskiej na Starym Rynku odsłonięto pomnik Niepodległości ufundowany przez społeczeństwo miasta i powiatu, a obraz Matki Boskiej Wniebowziętej (Matki Boskiej Mińskiej) z kościoła pw. Narodzenia NMP, pędzla Jana Czesława Moniuszki (1853-1908), syna wielkiego kompozytora Stanisława Moniuszki (1819-1872), został ukoronowany przez ks. Prymasa Józefa Glempa (1929-2013). Złotą koronę poświęcił w 1999r. sam papież Jan Paweł II (1920-2005) podczas swej kolejnej pielgrzymki do kraju. W okresie międzywojennym nastąpiła znaczna poprawa stanu zagospodarowania miasta.

Wybudowano elektrownię miejską (1925-1926) i Mińsk w znacznym stopniu został zelektryfikowany. Część ulic zyskała twardą nawierzchnię. Pod koniec lat 30. wybudowano nowe gmachy publiczne: budynek starostwa i wydziału powiatowego przy ul. Kościuszki, ośrodek zdrowia przy ul. Rydza-Śmigłego (obecnie blok mieszkalny przy ul. Konstytucji 3 Maja), gmach Szkoły Podstawowej przy ul. Gen. Orlicz-Dreszera (obecnie ul. Kopernika), budynek **Gimnazjum i Liceum Towarzystwa Szkół Średnich** przy ul. Konstytucji 23 kwietnia (obecnie Gimnazjum i Liceum im. Polskiej Macierzy Szkolnej przy ul. Piękną), a także budynek będący obecnie siedzibą Wojskowej Komendy Uzupełnień, również przy ul. Piękną. Rozwinęło się szkolnictwo podstawowe i średnie oraz działały różne instytucje kulturalne, jak biblioteki (np. przy ul. Warszawskiej do lat 60. XX w. funkcjonowała księgarnia założona w 1885r. przez Zuzannę Małyszczyczką, a następnie prowadzona przez Kornelię Skordzką i Leokadię Lipską, utworzona w okresie międzywojennym biblioteka mińskiego oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz biblioteka miejska, która powstała w 1939r.) czy kino przy ul. Piłsudskiego (pod nazwami: „Iluzjon”, „Polonia”, „Apollo”). Ukazywała się też mińska prasa, której żywot był najczęściej krótki (np. *Dzwon* – 1918, *Wieś i Ziarno* – 1921, *Wiadomości Mińsko-Mazowieckie* – 1927, 1931-33; dłużej ukazywała się powiatowa Gazeta Urzędowa – w I. 1919-1926). **Aktywnie działała wspomniana już sekcja kolarska Mazowieckiego Towarzystwa Kolarskiego oraz Towarzystwo Sportowe „Mazovia”, zarejestrowane 26 sierpnia 1926r.** Wśród żydowskich organizacji wymienić należy Stowarzyszenie Spożywcze Żydowskie „Jedność”, które założono 13 lipca 1919r., Kooperatywę Obywatelską Żydowską, Żydowskie Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe „Achiezer”, Żydowskie Stowarzyszenie Oświatowo-Kulturalne „Tarbut” (istniejące od 1922r., zajmujące się krzewieniem oświaty i kultury wśród Żydów oraz przeprowadzaniem kwest publicznych na ten cel) i Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe, zarejestrowane 28 maja 1931r.

W tamtym czasie źródłami utrzymania mieszkańców były przede wszystkim handel i rzemiosło. Poza fabryką Rudzkiego mińszczanie znajdowali zatrudnienie w Fabryce Wyrobów Metalowych I.

Fogelnesta w Stojadłach (otworzonych w 1928r.) oraz kilku drobnych przedsiębiorstwach na terenie miasta, zatrudniających od 1 do 20 osób (były to np. wytwórnie wód gazowanych, kaszarnie, olejarnie, mydlarnie, gręplarnie, fabryki wyrobów galanteryjnych, młyny czy zakłady wyrobów cementowych), a także w Warszawie, do której od 1937r. mogli dojeżdżać pociągami elektrycznymi. Miasto, rozwijające się dotychczas w kierunku południowym i zachodnim, zaczęło rozbudowywać się również w kierunku południowym i zachodnim, zaczęło rozbudowywać się również w kierunku północnym i wschodnim. W 1937r. przyłączono nową dzielnicę Miasto-Ogród Mińsk (obecnie Nowe Miasto), żwirownię miejską, koszary i strzelnicę wojskową **7. Pułku Ułanów Lubelskich** oraz Kolonię Stasinów i Pohulanki. Do 1939r. w mińskich koszarach przy ul. Warszawskiej oraz przy ul. Piłsudskiego stacjonował **7. Pułk Ułanów Lubelskich im. Gen. Kazimierza Sosnkowskiego. Jednostka uczestniczyła w walkach podczas wojny polsko-sowieckiej w 1920r.** W głównych koszarach przy ul. Warszawskiej **ułani opiekowali się Kasztanką – kłaczą bojową marszałka J. Piłsudskiego.** Kasztanka padła w 1927r. Obecnie przed dowództwem garnizonu znajduje się kamień upamiętniający Kasztankę.

W dniu 1 czerwca 1939r. na pl. Kilińskiego Judka Lejba Chaskielewicz z Kałuszyna zastrzelił Jana Bujaka, wachmistrza wspomnianego pułku. Wydarzenie to było bezpośrednią przyczyną wystąpień antyżydowskich, które trwały 4 dni. Ekscesy antyżydowskie z 1936r. stanowią bolesną kartę w historii relacji polsko-żydowskich.

W latach II wojny światowej

We wrześniu 1939r. miasto było kilkakrotnie bombardowane przez lotnictwo niemieckie. Od strzału artyleryjskiego ucierpiało centrum, w tym drewniana zabudowa przy ul. Siennickiej. Dnia 13 września 1939r. pod Mińskiem Mazowieckim doszło do bitwy Grupy Operacyjnej Kawalerii gen. Władysława Andersa (1892-1970) z wojskami niemieckimi. Oddziałom polskim nie udało się odbić miasta zajętego dzień wcześniej przez nieprzyjaciela. Na początku października 1939r. w budynku starostwa przy ul. Kościuszki odbywały się rozmowy na szczeblu frontowym dowódców wojsk niemieckich i radzieckich. Stronę niemiecką (z 10. Armii) reprezentowali płk Weis i kpt. Weber, a radziecką (z 4. Armii) mjr Maniewicz i ST. Lejtnant Malew (od 17 września 1939r. ZSRR był drugim agresorem po Niemcach). W dniu 5 października we wspomnianym budynku podpisano układ wyznaczający nową linię rozgraniczenia tych wojsk na pewnym odcinku frontu. Ostateczna granica między oboma agresorami miała przebiegać na Bugu (traktat niemiecko-sowiecki o granicy i przyjaźni z 28 września 1939r.) , a nie na Wiśle, jak wcześniej przewidywał pakt Ribbentrop – Mołotow (z 23 sierpnia 1939r.). Dlatego w Mińsku uzgodniono terminy i linie, na które miały się wycofać operujące m.in. wokół Kałuszyna jednostki Armii Czerwonej.

W okresie okupacji niemieckiej na terenie miasta i powiatu mińskiego należącego do dystryktu warszawskiego, była prowadzona ożywiona działalność partyzancka, głównie przez podziemie niepodległościowe Związku Walki Zbrojnej, przekształconego w lutym 1942r. w Armię Krajową (kolejne kryptonimy komendy obwodu ZWZ/AK na powiat miński brzmiały: „Mewa”, „Jamnik”, „Kamień”, a komendantem obwodu w latach 1940-1944 był por. ST. Wojny Ludwik Wolański „Lubicz”). Spośród akcji wymierzonych przeciwko okupantowi wymienić można akcję zniszczenia dokumentów w niemieckim urzędzie pracy 9 czerwca 1943r. (niem. Arbeitsamt; urząd ten mieścił się w szkole przy ówczesnej ul. Kwiatowej, obecnie Szkoła Podstawowa nr 1 przy ul. Kopernika) oraz udane zamachy:

- na hitlerowskiego funkcjonariusza policji w Mińsku, szefa policji kryminalnej Juliusa Schmidta (uznawanego przez podziemie, a po wojnie przez kombatantów za szefa mińskiego gestapo), przy ul. Warszawskiej w dniu 22 lipca 1943r.

- na agronoma powiatowego Kreislandwirta Kamertensa przy ul. Topolowej w dniu 15 maja 1944r.;

- na komendanta powiatowego granatowej policji Adama Gleitza przy ul. Stankowizna w dniu 23 maja 1944r.

Na początku wojny mieścił się na terenie miasta w fabryce Rudzkiego, obóz jeńców polskich, a później przy ul. Długiej (obecnie ul. Okrzei) obóz jeńców francuskich i radzieckich. W konspiracji prowadzone było tajne nauczanie, które objęło zakazane przez język polski, historię i geografii Polski. W powiecie mińskim w latach 1939-1944 w tajnym nauczaniu zatrudnionych było 227 osób. Z nauki tej na różnych szczeblach skorzystało przeszło 54 tys. uczniów. W Mińsku na poziomie szkoły średniej tajne komplety zorganizowali dyrektor liceum Jan Łupiński i nauczycielka języka polskiego w tej szkole Anna Klubówna. Na początku okupacji niemieckiej na teren miasta i powiatu

przesiedlono wielu mieszkańców ziem zachodnich II Rzeczypospolitej, wcielonych do Rzeszy (głównie z Wielkopolski i Pomorza). Według danych zarządu miasta z 14 lutego 1940r. miasto liczyło 18 502 mieszkańców w tym 13 165 Polaków, 5267 Żydów, 30 Niemców, 40 osób innych narodowości. Miasto w czasie II wojny światowej nie poniosło większych strat materialnych, takich jak Kałuszyn w 1939r. czy Stanisławów w 1944. Dużych strat doświadczyła jednak miejscowa ludność na skutek eksterminacji głównie Żydów przez okupanta niemieckiego. **W centrum miasta urządzono getto. Krwawa jego likwidacja miała miejsce 21 sierpnia 1942 r. – ci, którzy w tym dniu nie zostali rozstrzelani, trafili do niemieckiego nazistowskiego obozu śmierci w Treblince.** Grupa Żydów ulokowana w szkole im. Kopernika przy ul. Siennickiej została zlikwidowana przez nazistów niemieckich 10 stycznia 1943r. W walce z okupantem starty ponosiło też **Polskie Państwo Podziemne.** W dniu 17 lutego 1944r. Niemcy aresztowali na terenie powiatu mińskiego ok. 60 osób, a jedną osobę zastrzelili, gdy próbowała uciec. Większość osób była związana z AK. Represje przeżyli tylko nieliczni. To tragiczne wydarzenie jest znane jako wielka wsypa, ponieważ aresztowania były wynikiem zdrady jednego z konspirantów. W końcu lipca 1944r. do Mińska szybko zbliżał się front wschodni. Niemcy cofali się przed nacierającymi wojskami sowieckimi. **Dnia 30 lipca 1944r. nieprzyjaciel opuścił miasto, a oddziały AK, realizując akcję „Burza”, zajęły najważniejsze obiekty, zanim wkroczyły jednostki Armii Czerwonej.** Na zajętych przez Sowieców terenach szybko instalowały się polskie władze komunistyczne, opozycyjne wobec rządu polskiego na uchodźstwie. Część żołnierzy AK została wcielona do Ludowego Wojska Polskiego, część zesłano w głąb ZSRR, a część, nie ujawniając swojej konspiracyjnej przeszłości, włączyła się w odbudowę kraju, która odbywała się pod kuratelą Moskwy. Nieliczni żołnierze AK postanowili kontynuować działalność w podziemiu antykomunistycznym, którego głównym celem było dążenie do odzyskania pełnej suwerenności ojczyzny. Ponieważ siły komunistyczne miały przewagę, a mocarstwa zachodnie były bierne, walka ta z góry była skazana na niepowodzenie. Przykładem terroru stosowanego przez władzę ludową wobec niezłomnych żołnierzy AK był pokazowy proces pięciu byłych żołnierzy AK obwodu „Kamień” (Armia Krajowa została rozwiązana rozkazem komendanta głównego AK gen. L. Okulickiego z 19 stycznia 1945r.) w kinie „Bałtyk” przy ul. Piłsudskiego w dniu 31 grudnia 1946r. Z sądzonych przez Wojskowy Sąd Rejonowy aż 3 osoby otrzymały wyroki śmierci. Dopiero po upadku systemu komunistycznego wyroki te zostały uznane za komunistyczną zbrodnię. Po zakończeniu II wojny światowej, od 1945 do 1956r. w koszarach zaczął funkcjonować Kurs Doskonalenia Oficerów Piechoty, Szkoła Informacji Wojskowej oraz Wojskowa Szkoła Prawnicza. Od 1956r. koszar były miejscem stacjonowania Wojskowej Służby Wewnętrznej. W 1990r. przekształcono ją w Żandarmerię Wojskową.

W okresie Polski Ludowej

W oswojonym spod okupacji niemieckiej mieście **pierwszym burmistrzem został Hipolit Nowina-Konopka**, zamordowany w nocy z 2 na 3 marca 1945r. Oprócz niego zgładzono co najmniej siedem osób – wydarzenie to jest znane jako noc św. Heleny, a za sprawcę tego mordu uważa się komunistyczny aparat bezpieczeństwa. Gdy komuniści przejęli pełną władzę i ją umocnili, burmistrzem został 15 września 1944r. Stanisław Jurkowski, późniejszy poseł na Sejm Ustawodawczy w 1947r.

Po II wojnie światowej miasto rozbudowywało się powoli. W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, tj. do 1989r., wyraźny postęp pod tym względem zauważa się dopiero od lat 60., gdy uruchomiono tu nowe zakłady pracy i rozpoczęto na szerszą skalę budowę bloków mieszkalnych. Okres ten kończy się kryzysem gospodarczym i społeczno-politycznym pod koniec lat 70., który dotknął cały kraj i trwał przez lata 80. Oznaką zbliżających się zmian było m.in. powstanie pierwszych zakładowych organizacji NSZZ „Solidarność” w takich przedsiębiorstwach jak: ZNTK, FUD, PKS, POM. Ponowne ożywienie gospodarcze nastąpiło po okresie transformacji ustrojowej, rozpoczętej w 1989r., i reaktywowaniu w 1990r. samorządu terytorialnego, ale negatywnym zjawiskiem była likwidacja niektórych zakładów pracy, a tym samym pojawienie się na dużą skalę bezrobocia. Mińsk przez ten okres ugruntował swoją pozycję ośrodka administracyjnego, kulturalnego, przemysłowo-handlowego i usługowego, obejmującego także mieszkańców okolicznych gmin. **W 1945r. Mińsk Liczył 10,5 tys. mieszkańców**, w 1971 – 24,7 tys., w 1994 – przeszło 34 tys., w 2000 – prawie 37 tys., a w 2010 – około 38,7 tys. Wzrostowi temu towarzyszyło powiększanie się obszaru miasta, który w 1967r. wynosił 832 ha, w 1986r. już 1311 ha, a w 2008r. 1318 ha. Od lat 50. Powstawały nowe, znaczące dla miasta i regionu zakłady pracy, m.in. Mińskie Zakłady Obuwia,

Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego, Mazowieckie Przedsiębiorstwo Robót Instalacyjnych, Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolniczego, a istniejące przedsiębiorstwa zmodernizowano. Pod koniec lat 60. Nastąpił rozwój budownictwa mieszkaniowego spółdzielczego i jednorodzinnego (od 1958r. funkcjonuje Spółdzielnia Mieszkaniowa „Przełom”). W tym okresie nastąpiła też wyraźna poprawa w zakresie szkolnictwa zawodowego. Powstały 4 zespoły szkół zawodowych (po 1990r. liczba szkół podstawowych i średnich jeszcze się zwiększyła). Powołano Powiatowy Dom Kultury, działała Powiatowa Biblioteka Publiczna (dzisiaj Miejska Biblioteka Publiczna). Od 1962r. przedsięwzięcia kulturalne wspiera Towarzystwo Przyjaciół Mińska Mazowieckiego, które funkcjonowało także przed wojną (w 1937r. było to Towarzystwo Przyjaciół Mińska). W 1963r. powstał z inicjatywy J. Miłkowskiego oddział PTTL. Od końca lat 90. działają Mińskie Towarzystwo Muzyczne oraz stowarzyszenia sportowe, takie jak np. Mińskomazowieckie Towarzystwo Tenisowe. **Wielkim wydarzeniem kulturalnym były obchody 550-lecia miasta w 1971r. Z tej okazji przyznano po raz pierwszy po 1944r. tytuł Honorowy Obywatel Miasta Mińsk Mazowiecki,** wyróżnieni zostali m.in. architekt dr Marian Benko (1903-1993), badacz dziejów Mazowsza południowo-wschodniego, oraz poeta i prozaik Tadeusz Chróścielewski (1920-2005), piewca ziemi mińskiej. Pokłosiem konferencji naukowej, zorganizowanej w związku z jubileuszem miasta, była pierwsza monografia miasta, ***Dzieje Mińska Mazowieckiego 1421-1971, która ukazała się drukiem dopiero w 1976r.*** W 1972r. otwarto kąpielisko w Mariance (dziś własność prywatna, nieudostępniana dla ogółu), które przez długi okres uatrakcyjniało wypoczynek letni mieszkańcom miasta i okolic. Radykalnie poprawiła się też sytuacja w opiece duszpasterskiej. W Mińsku w dniu 25 grudnia 1984r. została erygowana druga parafia rzymskokatolicka, pw. Św. Antoniego z Padwy, obecnie też sanktuarium tego świętego. W czerwcu **1975r., po reformie administracji terytorialnej kraju, Mińsk Mazowiecki stracił status miasta powiatowego i został przyłączony do nowo utworzonego województwa siedleckiego,** istniejącego do końca 1998r. W 1984r. granice miasta zostały powiększone o dotychczasowe sołectwa Kędzierak, Anielina Duża i o części sołectw Stojadła, Karolina i Królewiec oraz były tereny Lasów Państwowych. W okresie PRL-u, tj. do 1989r., osiągnięciem było wybudowanie urządzeń wodno-kanalizacyjnych, gazyfikacja miasta i rozbudowa osiedli mieszkaniowych. W 1981r. w wyniku wprowadzenia w Polsce stanu wojennego w dniach 13 i 14 grudnia aresztowano i internowano pięciu działaczy NSZZ „Solidarność”.

W III Rzeczypospolitej

W 1990 r. przywrócono samorząd terytorialny. Pierwszym burmistrzem miasta został Zbigniew Grzesiak, a przewodniczącym Rady Miasta Sławomir Kuligowski. Mińsk stał się siedzibą urzędu rejonowego województwa siedleckiego, obejmującego 13 gmin (kierownikiem urzędu został Czesław Mroczek, późniejszy starosta powiatowy, poseł na sejm i wiceminister obrony narodowej). Dzięki promocyjnej polityce władz samorządowych nastąpił intensywny rozwój handlu i rzemiosła, a także kultury. Zadbano o infrastrukturę sportową – 27 listopada 1996r. oddano do użytku korty tenisowe przy ul. Wyszyńskiego, a na przełomie pierwszego i drugiego dziesięciolecia XXI w. nowoczesne boiska sportowe w ramach programu „Orlik 2012” przy mińskich szkołach podstawowych i gimnazjalnych oraz hale sportowe przy Szkole Podstawowej nr2 im. Dąbrówki (w roku 2000), przy Gimnazjum Miejskim nr 3 im. Janusza Kusocińskiego (2005) i przy Szkole Podstawowej nr 1 im. M. Kopernika (2012). **Oddano także lodowisko (2006) i Aquapark – kompleks sportowo-rekreacyjny** z krytą pływalnią i sezonowym lodowiskiem (2010). Podczas VI kadencji władz samorządowych (2010-2014) przywrócono Szkołę Podstawową nr 4 (w Gimnazjum Miejskim nr 3) i utworzono Zespół Szkół Miejskich nr 2 przy ul. Siennickiej 17, oddano do użytku nowoczesną halę sportową, zmodernizowano place zabaw przy szkołach podstawowych nr 1, 4, 5 i 6 w ramach programu „Radosna Szkoła” oraz rozpoczęto rozbudowę Miejskiej Szkoły Artystycznej.

Dnia 26 maja 1996r. odbyła się **I edycja biegu ulicznego „Mazowiecka Piętnastka”** na dystansie 15 km. Głównym organizatorem jest Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, wpieryany ostatnio przez Miński Klub Biegacza „Dreptak”. Każdy bieg cieszy się wielkim zainteresowaniem biegaczy z kraju, a także zagranicy (do 2013r. odbyło się 18 edycji). Mińsk Mazowiecki jest miastem tętniącym życiem kulturalnym. Spośród wielu imprez kulturalnych należy wymienić co najmniej kilka:

- Dni Mińska, obchodzone na pamiątkę lokacji miasta (w okolicach 29 maja).
- Święto lotnicze, połączone z festynem na lotnisku w pobliskim Janowie, głównym organizatorem tej imprezy jest 23. Baza Lotnicza.

- 4M Mińsk Mazowiecki Miasto Muzyki, kilkudniowy festiwal organizowany od 2011r., przez Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Ścieżki Nieskończoności”, Stowarzyszenie „Niezależna Inicjatywa Kulturalna”, Mińskie Towarzystwo Muzyczne oraz Miejski Dom Kultury.
- Letni Festiwal Orkiestr Dętych, organizowany od 2009r. przez Mińskie Towarzystwo Muzyczne przy współpracy z Miejskim Domem Kultury. Wielką atrakcją festiwalu jest paradny przemarsz orkiestr dętych ulicami miasta. Warto dodać, że wiele imprez i uroczystości miejskich usświetnia Orkiestra Dęta Miasta Mińsk Mazowiecki, która powstała w 1991r.
- Festiwal Chleba, organizowany od 2005r. najpierw przez Agencję Wydawniczą „Pro-Min”, wydawcę tygodnika *Co słychać?*, a następnie Fundację „Mivena”.
- Festiwal Himilsbacha, poświęcony pamięci znanego aktora, organizowany od 2008r. przez miasto i TVP Warszawa. Podczas festiwalu wręczana jest nagroda „Monidło” dla najlepszego aktora niezawodowego, wybieranego w głosowaniu SMS-owym. W 2010r. impreza trwała 5 dni.
- Mazowiecki Rajd Weteranów Szos, organizowany od 1996r.
- Miński Zlot Pojazdów Zabytkowych „Warkot”, organizowany od 2011r. przez Klub Dawnych Motocykli „Magnet” i „Muzeum Ziemi Mińskiej”.

Od kilku lat odbywają się w Mińsku **święta 7. Pułku Ułanów Lubelskich** organizowane przez Towarzystwo Pamięci 7. Pułku Ułanów Lubelskich im. Gen. Kazimierza Sosnkowskiego i MZM, podczas których spotykają się miłośnicy kawalerii. Od niedawna są organizowane dobrze zapowiadające się **turnieje rycerskie Bractwa Rycerskiego Ziemi Mińskiej**, które wspiera Muzeum Ziemi Mińskiej. Transformacja ustrojowa i gospodarcza przełomu lat 80. i 90 XX w. Spowodowała likwidację niektórych zakładów pracy, istotnych dla miasta i okolic. Wymienić tu należy: Mińskie Zakłady Obuwia, Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolniczego, Okręgową Spółdzielnię Mleczarską oraz Państwowy Ośrodek Maszynowy. W podmińskich Stojadłach zlikwidowano Fabrykę Wyrobów Metalowych istniejącą od 1928r. Niemniej są też przedsiębiorstwa, które przetrwały ten okres i rozwinęły swoją działalność: Fabryka Urządzeń Dźwigowych S.A., Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego Mińsk Mazowiecki S.A., Przedsiębiorstwo Dróg i Mostów, Przedsiębiorstwo Gospodarki Maszynami Budowlanymi Budopol SA czy istniejące od 1982r. Przedsiębiorstwo Wielobranżowe „Jan-Pol”. powstały także nowe zakłady – m.in. Harper Hygienics Sp. z o.o. (w 1999r.), firma budowlana Konstans Sp. Z o.o., Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe „Partner” (w 1990r.) – oraz spółdzielnie mieszkaniowe „Mechanik” i „Kolejarz”. Od lat 90. Powstawały też nowe osiedla mieszkaniowe przy ulicach Cichej (teren sąsiadujący ze szpitalem), Wesołej, Sosnowej, Sosnkowskiego i Siennickiej.

W okresie III Rzeczypospolitej Mińsk stał się miastem o dużych perspektywach rozwoju i atrakcyjnym terenem dla inwestorów krajowych i zagranicznych dzięki nowym rozwiązaniom komunikacyjnym. W 2003r. otwarto pod mostem kolejowym na rzece Srebrnej nową drogę łączącą miasto z terenami położonymi wzdłuż ul. Sosnkowskiego. **W 2007r. oddano do użytku zachodnią obwodnicę Mińska Mazowieckiego (fragment drogi krajowej nr 50), a w 2008r. zainicjowano budowę obwodnicy północnej (fragment autostrady A2), którą oddano do użytku pod koniec sierpnia 2012r.** w ramach projektu „Parkuj i Jedź” wybudowano w okolicach dworca PKP, od strony południowej, nowy parking ze 140 miejscami do parkowania i zmodernizowano plac przed dworcem. Lata 2011-2013 to okres intensywnych prac drogowych. Zmodernizowano 18 nowych dróg gruntowych o łącznej długości ok. 5,5km. W kwietniu 2013r. rozpoczęto przebudowę targowiska miejskiego przy ul. Chelmońskiego.

Władze miasta przywiązują dużą wagę do kontaktów międzynarodowych. Nawiązano współpracę z miastami takimi jak: Saint-Egreve we Francji (umowa bliźniaczego partnerstwa z 11 listopada 1998r.), Telsiai na Litwie (17 sierpnia 2000r.), Pefki w Grecji (17 sierpnia 2000r.) Karben w Niemczech (porozumienie o przyjaźni z 17 sierpnia 2000r.), Krnov w Czechach (umowa bliźniaczego partnerstwa z 26 maja 2011r.). Lacey w USA (porozumienie miast siostrzanych z 9 marca 2005r.), Orsza na Białorusi (porozumienie o przyjaźni z 24 czerwca 2005r.), Borodianka na Ukrainie (umowa bliźniaczego partnerstwa z 1 czerwca 2008r.), a także z okręgiem telszańskim na Litwie (porozumienie o współpracy międzynarodowej z 10 czerwca 2006r.). W 2013r. burmistrzowi amerykańskiego miasta siostrzanego Lacey, Virgilowi Clarksonowi, przyznano tytuł Honorowy Obywatel Miasta Mińsk Mazowiecki. Wraz ze wzrostem liczby mieszkańców i aktywnej postawy wiernych oraz mińskich zwierzchników dwóch parafii zwiększa się liczba ośrodków duszpasterskich Kościoła

rzymskokatolickiego. Dnia 17 września 2006r. poświęcono i wmurowano kamień węgielny pod budowę kolejnej świątyni parafialnej, pw. Św. Jana Chrzciciela przy ul. Sosnkowskiego. Parafia ta od 2011r. wzbogaciła się o relikwie bł. Ks. Jerzego Popiełuszki, kapelana „Solidarności”. Wcześniej, 21 stycznia 1993r., bp Sławoj Leszek Głódź erygował parafię wojskową, a przy niej bp Kazimierz Romaniuk powołał ośrodek duszpasterski (obecnie trwa budowa świątyni parafialnej).

W okresie III Rzeczypospolitej do sukcesów należy zaliczyć uruchomienie magistrali wodociągowej i stacji uzdatniania wody. Od 29 maja 1994r. Mińsk ma **dotatkowy przystanek kolejowy PKP Mińsk Mazowiecki-Anielina, a od 10 listopada 2010 r. nowoczesny gmach Miejskiej Biblioteki Publicznej i filii siedleckiej Biblioteki Pedagogicznej**. Od lat 90. XX w. istnieje wiele nowych czasopism lokalnych, w tym tygodniki *Nowy Dzwon* (1990), *Co słyhać?* (1995), *Gazeta Lokalna* (2006), *Strefa Mińsk* (2011) oraz gazeta samorządowa *MIM* (1991), *Mazowiecki Informator Gospodarczy* (1992), a Towarzystwo Przyjaciół Mińska Mazowieckiego w 1993r. rozpoczęło edycję *Rocznika Mińskomazowieckiego*, natomiast Muzeum Ziemi Mińskiej w 2012r. wydało *Mińskie Zeszyty Muzealne*.

W latach 1990-1995 funkcjonowała Mińska Telewizja Kablowa. Od 2010 r. nowoczesną formą przekazu medialnego jest telewizja internetowa Minsk Maz. TV (<http://minskmaz.tv>), a od 2012r. relacje filmowe z wydarzeń lokalnych można obejrzeć na stronie internetowej *Co słyhać?* (<http://www.co-slychac.pl/filmy.php>). Na uwagę zasługują internetowy serwis Wirtualny Mińsk Mazowiecki – minskmaz.com (<http://minskmaz.com>), istniejący od 2004r., oraz strony internetowe urzędów samorządowych i innych podmiotów działających na terenie miasta. **Dnia 1 stycznia 2005r. weszła w życie uchwała Rady Miasta o utworzeniu Muzeum Ziemi Mińskiej z główną siedzibą przy ul. Okrzei 16 (willa Łubieńskiej). Integralną częścią tej placówki stał się obecny Dział 7. Pułku Ułanów Lubelskich** dotychczas prowadzony przez jego współzałożyciela Krzysztofa Szczypiorskiego. Muzeum posiada bogate zbiory związane z kawalerią z okresu II Rzeczypospolitej i lat 1939-1945, w tym umundurowanie, broń białą i strzelecką, kolekcję siodeł, a także dokumenty związane z codzienną służbą ułańską, głównie w mińskich koszarach. Systematycznie są powiększane zbiory dotyczące dziejów miasta i powiatu. Warte odnotowania jest również działalność wydawnicza tej placówki. Negatywnym zjawiskiem w obszarze kultury było zamknięcie w dniu 1 grudnia 2010r. kina „Światowid” przy ul. Piłsudskiego, które kontynuowało działalność kina „Bałtyk”, mieszczącego się przy tej samej ulicy, ale w innym miejscu, w pobliżu skrzyżowania z obecną ul. Wyszyńskiego. Dnia 16 lutego 2007r. rozpoczął swoją działalność **Miński Uniwersytet Trzeciego Wieku**, będący propozycją aktywnego spędzania czasu dla starszych mieszkańców miasta. Maturzyści natomiast mogą podejmować studia w **Wyższej Szkole Nauk Społecznych im. Ks. Józefa Majki**. Uczelnia ma uprawnienia do prowadzenia studiów pierwszego stopnia z socjologii, pedagogiki i bezpieczeństwa wewnętrznego. Od 2009r. mieści się ona w skrzydle budynku Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 im. Powstańców Warszawy przy ul. Sosnkowskiego.

Przeobrażenia społeczno-polityczne i gospodarcze nie ominęły mińskiego garnizonu. W Mińsku po jednostkach Wojskowej Służby Wewnętrznej (do 1990r.) i Żandarmerii Wojskowej stacjonowała w latach 1995-2005 2. Mińsko-Mazowiecka Brygada Obrony Terytorialnej im. Gen. Dyw. Franciszka Kleeberga i ponownie Żandarmeria Wojskowa (Oddział Specjalny ŻW i Centrum Szkolenia Żandarmerii). Na przełomie lat 2000 i 2001 **1. Pułk Lotnictwa Myśliwskiego „Warszawa”** (Janów, Barcząca) został rozformowany, a **w jego miejsce utworzono 1. Eskadrę Lotnictwa Taktycznego „Warszawa” i 23. Bazę Lotniczą**. Z dniem 1 stycznia 2009r. na terenie lotniska rozpoczęła działalność 2. Grupa Poszukiwawczo Ratownicza, do której zadań należy utrzymanie w gotowości sił i środków w systemie narodowego ratownictwa lotniczego, wydzielenie sił i środków ratownictwa lotniczego w sytuacjach zagrożenia w ramach Unii Europejskiej oraz udział w sytuacjach kryzysowych na terenie kraju (pożary, powodzie). Żołnierze tych jednostek uświetniają swoją obecnością uroczystości państwowe i inne na Terenie miasta i powiatu.

W ramach kolejnej reformy administracyjnej kraju z dniem 1 stycznia 1999r. powstał powiat miński, który wszedł w skład województwa mazowieckiego. Powiat ten objął swym zasięgiem 10 gmin wiejskich (Cegłów, Dobre, Dębe Wielkie, Halinów, Jakubów, Latowicz, Mińsk Mazowiecki, Mrozy, Siennicę, Stanisławów), jedną gminę miejsko-gminną Kałuszyn oraz trzy gminy miejskie (Mińsk Mazowiecki, Sulejówek – miasto od 1962r. – i Wesolą – miasto od 1968r.). od 2001r. liczba gmin miejskich w powiecie mińskim na krótko wzrosła do czterech w wyniku zmiany statusu dotychczasowej gminy wiejskiej Halinów, która 1 stycznia stała się gminą miejską. Po włączeniu

Wesołej do aglomeracji warszawskiej 27 października 2002r. liczba miast w powiecie mińskim się ustabilizowała. 1 stycznia 2014r. status miasta otrzymały Mrozy.

Z końcem 2010r. nowym burmistrzem miasta został Marcin Jakubowski, a przewodniczącym Rady Miasta Dariusz Kulma. Mimo kryzysu gospodarczego, który pojawił się w Europie na początku drugiej dekady XXI w., miasto się rozwija i modernizuje. Poprawia się infrastruktura, zmienia się styl życia mieszkańców. Stwarzane są też warunki sprzyjające nowym inwestycjom. Historia miasta mająca blisko sześć wieków, bogata oferta wydarzeń kulturalnych oraz atrakcyjne położenie sprawiają, że Mińsk Mazowiecki jest dziś otwarty i przyjazny dla każdego.

Rada Miasta 3 XI 1936r. przyjęła za herb miasta szlachecki herb Leliwa z ośmiopromienną gwiazdą, a 2 III 1938r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ostatecznie go zatwierdziło (Monitor Polski nr 82 poz. 120). Według zarządzenia MSW opis herbu jest następujący: „W polu błękitnym półksiężyc, rogami do góry obrócony, w środku jego gwiazda ośmiopromienna; półksiężyc i gwiazda – złote”. Od lat 90. XX w. miasto ma także swoją flagę o barwach żółtej i niebieskiej, stosownie do barw herbu miasta. Patronem miasta jest św. Jan Chrzciciel usankcjonowany uchwałą Rady Miasta z 16 marca 1996r.